

Egy fedőtörténet nyomában

(BORVENDÉG Zsuzsanna: *Újságírásnak álcázva. A Nemzetközi Újságíró Szervezet Magyarországon*. Budapest, NEB Könyvtár, 2015.

A *Nemzetközi Újságíró Szervezet Magyarországon*. Ha csak az alcímet olvasnánk el, aligha gondolhatnánk izgalmasnak a NEB Könyvtár 2015-ben, elsőként megjelent kötetét. Borvendég Zsuzsanna könyvének főcíme – *Újságírásnak álcázva* – már többet sejtet mindannyiunk számára. Álca. Fedés. Fedőtörténet. Ezen a nyomvonalon haladva sokkal közelebb jutunk témánkhoz: egy olyan, titkosszolgálatok által mélyen és dokumentáltan átszőtt világhoz, amely magát a felszínen újságírásnak – tehát elképzeléseink szerint az emberek tájékoztatásának, a világ bemutatásának – ábrázolja.

Adott egy újságíró szervezet, amely 1946-tól elvileg a szakma érdekképviselőjének igényével lépett fel, de amelynek működésére – erősen eufemisztikus megfogalmazással – kezdettől hatást gyakorolt a szovjet (és ki tudja még milyen?) titkosszolgálat. Nyugati és keleti küldöttek 1950-ig, a jugoszláv tagok kidobásáig ültek egy szervezetben – a nyugatiak ekkor távoztak, és alakítottak saját, hasonló nevű újságíró-szervezetet két év múlva. A nyugati újságírók közvetlen befolyásolása helyett innentől más utat kellett választania a szovjet politikának.

Erre kiváló eszközt találtak a különböző, külső szemlélő által politikamentesnek ítélt részterületek összefogására létrejött szervezetekbe való benyomulásban, majd azok átvételében. Erre jó példa az idegenforgalmi újságírók szervezete, a FIJET szerző által hosszabban is ismertetett története (48–53. o.). Ez esetben úgy látszik, az illetékesek tanultak a Nemzetközi Újságíró Szervezet (NÚSZ) „hibájából” – vagy csak a stratégia volt más –: Vécsey György, a szervezet korábbi elnöke megállapította: „Lehetetlen a nagy polgári többséget lecsatlakoztatni a baloldalra, amellet nem is hasznos, mert ha sikerülne, sokan elhagynák a FIJET-t, megszűnne azon belül ismert munkánk, illetve annak lehetősége, nem lenne tere a szocialista propagandának.” (52. o.). Itt kell kitérnünk a kötet egyik nagy erényére: Borvendég Zsuzsanna nemcsak történeteket mesél el, de azokkal valaminek a *módszertanát* is bemutatja. Ez esetben azt, hogy a kommunista politika jól tudta, a célok eléréséhez néha nem nyílt harcra, de álcára van szükség. Vécsey szavai egybecsengenek a szintén idézett, Babette Gross-féle mondatokkal: „Azt mondd, független idealista vagy. [...] Hiszel a nyitottságban. [...] Azt gondold, az oroszok nagy kísérletbe fogtak, s reméled, sikerülni fog nekik. Hiszel a békében. Áhítod a nemzetek közötti megértést. Gyűlölöd a fasizmust. Úgy véled, a kapitalista rendszer romlott. Ezt hangoztatod újból és újból és újból. De ennél *semmi többet*.” (98. o.)¹

¹ A szerző Stephen Koch *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása* című kötetéből idéz. (Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2014. 268–269.) E módszer alkalmazására nem egyszer került sor. A színes, politikamentes(nek látszó) *Interpress Magazin* mintegy 170 ezer példányban kelt el Magyarországon – a népszerű folyóirat sikere a NÚSZ számláját hízalta. A tit-

A NÜSZ-nak azonban nemcsak Nyugat felé voltak érdekeltségei, de a gyarmati létből éppen felszabaduló – így az ideológiai újragyarmatosítás számára kiváló terepet jelentő harmadik világbeli országok irányában is. (57–75. o.). Ebben – mint a kötetből megtudjuk – a magyar hírszerzésnek komoly feladata volt. A szerző leírása alapján nehéz lenne felmérni, hogy mekkora összeget öltek bele különböző afrikai országok támogatásába a magyar állam pénzéből – csak és kizárólag a szovjet érdekszféra szélesebbre tolását szolgálva. E rész tárgyalása során sem marad el az érdekes esettanulmány: jelesül, hogy hogyan próbálták beszervezni az újságíró-tanfolyamra – valójában titkosszolgálati toborzóakcióra – érkező „Hendryt”. (101–108. o.). A végül (és ezúttal) sikertelen akció során elszórt „költségtérítések” és egyéb támogatások persze aprópénznek számítottak az afrikai országok számára kiutalt alacsony kamatú kölcsönökhöz, az árucikkekben való törlesztés lehetőségéhez, vagy a véletlenül mégis beérkező valutatételek újraexportálásához képest.

A NÜSZ-nak – amely általában keretet biztosított a fent taglalt eseménysorozatoknak – persze a jó munkához pénzre volt szüksége. Bonyolult és a témában nem elmerült olvasók számára nehezen érthető „cégháló” képe bontakozik ki – e nehezen érthetőség persze legkevésbé sem a szerző hibája. Borvendég Zsuzsanna többször hangsúlyozza a NÜSZ és a vele összeépült szervezetek, vállalkozások területen kívüliségét. A szálak végigvezetése során jól játszik, hogy hogyan sikerült minden felelősség – nyílt vagy titkosszolgálati nyomozások – alól kibújni az ide bekötött szereplőknek. Azt is meg-

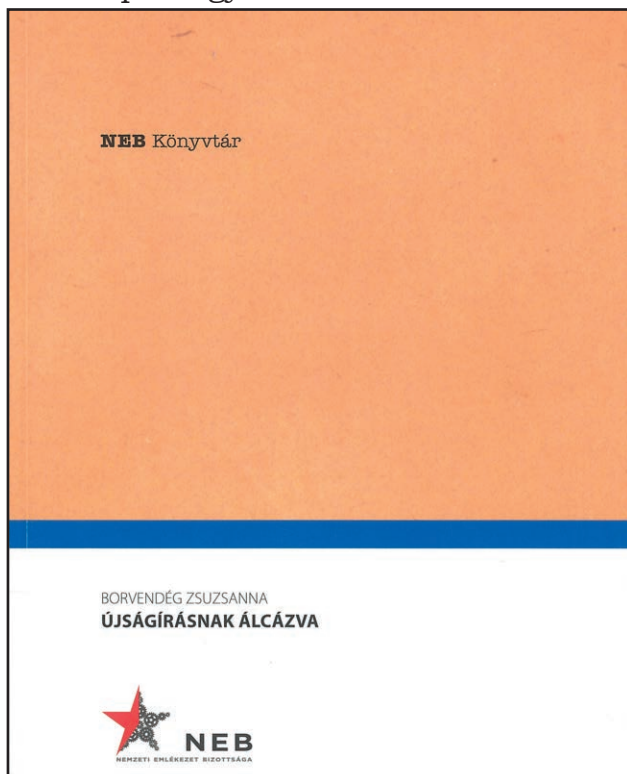
lepve tapasztalhatjuk, hogy a számos területen túlszabályozott diktatúra hogyan engedett nyugati országokkal és vállalatokkal kiváló kapcsolatban álló magyar emigránsokat tevékenykedni az országban – ha az érdeke (persze sosem az országé, annál inkább az ország felett álló hatalomé, netán az egyes személyeké) úgy kívánta. Aligha lehetne beszédesebb példát találni Halász Ferencénél (77–82. o.) – rá az állambiztonság a sokatmondó „Kereskedő” fedőnevet alkalmazta a nyomozás során –, aki a Magyarországon megvásárolt diót csak Jugoszláviában értékesíthette volna – ám végül ezt Nyugat-Európában tette. Emellett pénz helyett a beszállított Olympos gyümölcslé-koncentrátummal törlesztett. A szerző szerint „a barterüzlet azonban súlyos hátrányt jelentett Magyarország számára, hiszen a gyümölcslét közvetlenül is meg tudtuk volna venni a görög forgalmazótól jóval olcsóbban, mindennek tetejében az ország így elesett a szabad devizaszerzési lehetőségtől is. Nem úgy Halász Ferenc és az őt irányító NÜSZ, akik busás haszonnal adtak túl a jó minőségű magyar dión.” (102–103. o.)

A pénz mellett természetesen „jó szakemberekre” is szüksége volt a „Cégnek”. A kötet egyértelműen legtöbbször emlegetett szereplője Siklósi Norbert – és ehhez kevés lenne csupán az, hogy hosszú ideig volt a NÜSZ tisztségviselője. Siklósi 1956 után kormánybiztosként irányította az Írószövetség és a MÚOSZ megiregulázását és politikai egyirányúsítását, majd 1958-tól 1973-ig utóbbi főtitkáráként tevékenykedett. 1968-ban korábbi tapasztalatait felhasználva „szakértett” Csehszlovákiában – jellemző a cseh és szlovák újságírókkal szembeni bánásmód miatt tiltakozó Günther Nenningnek írt válasza 1968 decemberéből: „Ha egyes újságírók személye elleni rágalmozó támadásról lenne szó, amelyre az érintettek nem válaszolhatnak, akkor feltétlenül Önnek értenék egyet. Itt azonban – és azt hiszem, elég jól ismerem a körülményeket – nem személyekről van szó, hanem egyes csehszlovák újságírók bizonyos nézeteiről, bizonyos cikkeiről.” (A levelet a *Dokumentumok* között teljes egészében közli a

kosszolgálatok arra is többször panaszkodtak, hogy az Interpress Filmstúdió által elkészített (vagy elkészíteni tervezett) filmeket – amelyek tartalma távol állt a hivatalos kommunista dogmáktól – senki sem ellenőrzi, azokat zárt dobozokban szállíthatják külföldre. Mindkét esetben alighanem arról volt szó, hogy az eredendően nem-kommunista nyugati szervezetekre (vagy első esetben a magyar társadalom szélesebb rétegeire) próbáltak hatást gyakorolni, és bújtatott módon elszórni az „ideológia magját”.

szerző, 136–137. o.). Siklósi neve később is, szinte minden NÚSZ-szal kapcsolatos vállalkozás, érdekcsoport bemutatásakor szóba kerül. Hogy kétségtelen befolyása ellenére nem volt önjáró személy, azt a BM III/II-es csoportfőnökségének egyik jelentéséből tudhatjuk. Egy, a katonai titkosszolgálat, az MNVK/2 kiképzésén résztvevő személy ekkor ugyanis egy furcsa találkozóról számolt be, amely során alezredes-tartótisztje többek között Siklósi Norbertről is említést tett neki: „Ez időszakra vonatkoztatottan megjegyezte Markotán alezredes, hogy míg szakmai vonatkozásban Siklósi Norbert volt közvetlen vezetője [az Interpressnél – N.Z.], operatív vonatkozásban viszont Siklósi Norbert tartozott közvetlen irányítása alá.” (108. o.)

A történeteket még hosszan lehetne sorolni. A kötet érdemeit is. Mindezek közül csupán egyet emelnék ki: a *bátorsá-*

got. És itt nemcsak arra gondolok, hogy a szerző sokak számára kínos tényeket ismertet, egykor (?) befolyásos szereplők cselekedeteiről fest nem éppen hízelgő képet. Azért is bátor vállalkozás volt nekifogni, mert alighanem embert próbáló odafigyelés, türelem és rendszerező képesség kellett az anyag összegyűjtéséhez, feldolgozásához, elemzéséhez. Ráadásul a téma kapcsán messze nem

elhanyagolható dokumentumok még (vagy éppen már) nem állnak rendelkezésre: a szerző által többször hangsúlyosan említett MNVK-2 anyaga titkosított, míg a hírszerzés sajtófelügyeleti részlege, a Press rezidentúra keretei között késződött iratokat 1990 elején megsemmisítették. Nem utolsó sorban azért sem egyszerű a téma, mert egy, a világunkban szinte a szabad szólással azonosított szakma képviselőit és azok működését is bemutatja egy bizonyos korszakban – ezáltal üzenve a mának is, hiszen nem kevés szereplő még köztünk él. Az aktualitáshoz csak egyetlen megjegyzés: a kötet lezárása kissé elnagyoltnak tűnik – az utalás a titkosszolgálatok és a média kapcsolatának korunkbeli vizsgálatára jogos, ám talán egy kicsivel bővebb kifejtést igényelt volna.²

A kötet nem ad választ bizonyos kérdésekre – de ezekre a ma rendelkezésünkre álló dokumentumanyag ismeretében nem is lehet. Továbbgondolásra viszont pontosan ezáltal sarkall. Milyen volt a kommunista blokkhoz tartozó országok titkosszolgálatainak viszonya, és milyen kapcsolatban voltak egymással az országokon belüli, „rivális” titkosszolgálatok? Mennyire volt átjárhatatlan az út a hidegháború két pólusa között Európában – mondjuk fontos gazdasági szereplők számára? Mi alapján választott taktikát a szovjet politika a nem az érdekszférájába tartozó területeken való minél nagyobb befolyásszerzésre? Reméljük, hogy egyszer ezekre és az itt fel nem tett, de sokakban megfogalmazódó kérdésekre is választ kapunk – mint ahogy azt is, hogy Borvendég Zsuzsanna kiváló stílusban megírt, és ezzel együtt dokumentumokkal bőségesen alátámasztott könyve egy munkának csak a kezdete.

NAGYMIHÁLY ZOLTÁN

² A szerző Udo Ulfkotte azóta magyarul is megjelent munkájára hivatkozik. (Udo Ulfkotte: *Megvásárolt újságírók. Hogyan irányítják a politikusok, a titkosszolgálatok és a pénztőke Németország médiáját?* Budapest, Patmos Records, 2015.)